

Despite all Ukrainian sportsmen adequately represented Ukraine at numerous competitions, including international ones. The greatest success was achieved in football, tennis, Greco-Roman wrestling and chess. It should be emphasized that athletes and fans identified with Ukrainian ethnos. This is proved by the names of Ukrainian sports associations, based on clearly Ukrainian place names and hydronyms, Shape blue and yellow national flag and the anthem used during the Ukrainian wins.

Among the activities of the physical training should include coordinating the activities of Ukrainian sports associations, organizing educational institution to prepare teachers of physical education, provision of professional terminological committee, implementation holiday Day of Physical Culture.

Key words: *Ukrainian displaced persons, Germany, sports, Physical Education Council, competitions.*

УДК 94(477)«1950/1960»(045)

А.М. Реуцька

ВИРОБНИЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОБІТНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ УРСР (1950-1960-І РР.)

У статті здійснено аналіз виробничого середовища як складової повсякденного життя робітників підприємств чорної металургії УРСР протягом 1950-1960-х рр. Розглянуто умови праці металургів, стан охорони праці та трудової дисципліни. Висвітлено місце пропаганди у виробничій діяльності, а також залучення робітників до оптимізації виробництва. Охарактеризовано можливості задоволення фізичних потреб металургів на підприємствах галузі.

Ключові слова: *робітники, металурги, виробництво, підприємство, чорна металургія, повсякденне життя.*

Історія повсякденного життя є відносно новим напрямком у вітчизняній історіографії. Вивчення повсякденності дає можливість зрозуміти світогляд та мотиви поведінки людей, що так чи інакше відображалися на становищі особистості, соціуму. Невід'ємною частиною повсякденності є діяльність людини, пов'язана з виробництвом, тому що майже третину дня вона проводить на роботі. До того ж її фізичний та психологічний стан багато в чому залежить від виробничого середовища, в якому здійснюється робота. Виробнича діяльність обумовлює професійну ментальність особистостей, що в свою чергу впливає на спосіб життя, характерний для певних професійних груп. Чисельність такої професійної групи, як робітники підприємств чорної металургії, у 1950 р. складала 188,6 тис. осіб [35, с. 46], а у 1989 р. вона зросла до 384,1 тис. осіб [38, арк. 1]. Наведені дані обумовлюють актуальність дослідження обраної проблеми.

Метою роботи є аналіз виробничого середовища робітників підприємств чорної металургії УРСР протягом 1950-1960-х рр.

Для досягнення поставленої мети слід виконати наступні завдання: розглянути тривалість робочого дня на підприємствах чорної металургії, охарактеризувати виробничі умови, стан охорони праці та стан трудової дисципліни, визначити місце пропаганди на виробництві, висвітлити залучення металургів до соцзмагань та раціоналізаторського руху, а також розкрити забезпечення фізичних потреб робітників на металургійних підприємствах.

У вітчизняній історіографії відсутнє комплексне дослідження виробничого середовища робітників підприємств чорної металургії. Деякі аспекти обраної проблеми були висвітлені у працях радянських дослідників І. П. Кожукало [21] і В. О. Романцова [35], зокрема кількісний склад робітників даної галузі, соціалістичне змагання та заходи з раціоналізації виробництва. До робіт, створених у незалежній Україні, належить праця Ю. А. Некрасовського [22], у якій наявні поодинокі відомості про умови праці робітників Жданівського металургійного заводу ім. Ілліча (м. Маріуполь). Дослідження І. Є. Татарінова [36] розкриває проблему охорони праці на підприємствах важкої промисловості у середині 1950-х рр.

Джерельну базу роботи складають архівні документи, законодавчі акти та матеріали періодичних видань.

На початку 1950-х рр. робочий день у промисловості тривав 8 годин, а робочий тиждень – 48 годин [30]. У 1956 р. було здійснено скорочення робочого дня у передвихідні та передсвяткові дні на 2 години [31], що спричинило скорочення робочого тижня в середньому до 46 годин. У 1957 р. робітники металургійних підприємств Міністерства чорної металургії УРСР були переведені на 7-годинний робочий день [34, с. 114]. Однак переведення робітників Жданівського металургійного заводу ім. Ілліча та Одеського сталепрокатного заводу ім. Дзержинського [33, с. 693] відбулося у 1958 р. у зв'язку з тим, що ці підприємства не належали до уже колишнього на той час Мінчормету [33, с. 681-682]. Тому на початку 1960-х рр. робочий день металурга складав 7 годин, а робочий тиждень – 42 години. У 1967 р. в УРСР був введений 5-денний робочий тиждень з двома вихідними, однак дані зміни не вплинули на загальну тривалість робочого тижня [29].

У 1950-х рр. частка ручної праці на підприємствах чорної металургії складала понад 40 % [22, с. 150]. Велика кількість застарілого обладнання, що перебувало в експлуатації, обумовлювала важкі умови праці робітників [28]. Так, на заводі «Запоріжсталь» на роботах, що виконували вручну, було зайнято 25% (3966 осіб) від всієї чисельності робітників заводу [37, арк. 16], а також майже 41% (2317 чоловік) всієї чисельності робітників основних цехів [37, арк. 66]. На Дніпровському заводі ім. Дзержинського в основних цехах на таких роботах було зайнято 23% (2639 чоловік) всієї чисельності робітників даних цехів [37, арк. 16]. В прокатних цехах Макіївського заводу ім. Кірова, поряд із добре механізованими вузлами та агрегатами, залишалися не механізованими окремі дільниці, що обумовлювало необхідність залучення значної кількості робітників за важких умов праці [37, арк. 75]. Освоєння нових за технічним рівнем видів обладнання протягом 1950-1960-х рр. відбувалося повільними темпами [28].

Важливою складовою виробничої діяльності робітників є охорона праці на підприємстві. У 1950-х рр. порівняно з попередніми роками було налагоджено роботу та розширено штат інспекторів з охорони праці, збільшено фінансування профілактичних заходів [36, с. 13]. Громадські інспектори, які обиралися з членів профспілки, закріплювалися за виробничими дільницями, де контролювали безпеку робіт, стан виробничої санітарії та дотримання законодавства з охорони праці [32]. Дані заходи дещо знизили загальний коефіцієнт травматизму на виробництві, але він залишався високим [36, с. 13].

Робітники підприємств чорної металургії отримували безкоштовно спецодяг на наступний термін: куртка суконна – 1,5 року, бавовняні костюм, комбінезон та фартух, кирзові чоботи, шкіряні черевики, капелюх повстяний – 1 рік, сукняні штани – 9 місяців, брезентові рукавиці видавали на 1 місяць, а комбіновані – на 1-2 місяці. Захисні окуляри та респіратор не замінювали до зносу [25]. Але здебільшого спецодяг не витримував встановленого строку носіння, особливо в гарячих цехах. Комбінезони після 3-5 разів використання забруднювалися так, що металурги не хотіли їх одягати [10, с. 2]. Однак ситуація зі спецодягом подекуди була ще гіршою. Наприклад, робітники подачі

трубозварювального цеху Жданівського заводу ім. Ілліча не отримували ніякого спецодягу, окрім пари рукавиць на два місяці, але рукавиці ставали непридатними для роботи вже через 2-3 дні. Дані обставини призводили до того, що їм доводилося працювати голими руками [4, с. 2].

На підприємствах чорної металургії протягом 1950-1960-х рр. залишався низьким рівень трудової дисципліни [28]. Серед випадків її порушення були простої, прогули та спізнення, поява у нетверезому стані, сон на виробництві. За відсутність на роботі з неповажних причин виносилася сувора догана [11, с. 2] або накладалося стягнення. Спізнення на роботу та поява у нетверезому стані також каралися стягненнями [13, с. 2].

Методами підвищення трудової дисципліни робітників були збори партгруп і профгруп, на яких піддавалися критиці порушники дисципліни. Активісти профгруп вели індивідуальну роботу з робітниками, відвідували квартири, дізнавалися як останні проводять своє дозвілля та поведуть себе в родині. Також порушення розглядали на раді робітничої гідності чи товариському суді. На підприємствах чорної металургії видавалися сатиричні листівки, а в заводських газетах існували спеціальні рубрики, у яких таврували недоліки в роботі та поведінці робітників. Тобто головна роль у вирішенні даної проблеми відводилася громадськості.

Характерною рисою повсякденності 1950-1960-х рр. була радянська ідеологія, провідниками якої на виробництві були первинні організації КПУ, ВЛКСМ, ВЦРПС, ДТСААФ. Саме на підприємстві склалися найбільш сприятливі умови для здійснення впливу на людину, бо тут вона перебувала в колективі та була вимушена виконувати розпорядження адміністрації. З метою формування радянського світогляду при цехах діяли червоні кутки, у яких агітатори проводили бесіди, зачитували доповіді та лекції на партійно-політичну тематику. В умовах обмеженості джерел інформації важливим засобом поширення радянської ідеології був друк. У цехах існувала газетна вітрина, в якій розміщували центральну газету «Правда» [1, с. 2]. Робочі кореспонденти створювали цехові стінні газети, присвячені виробничим новинам. На території цехів висіли гасла, що закликали колектив до виконання та перевиконання планових завдань [17, с. 2].

Невід'ємною частиною виробничого повсякдення було включення металургів у соціалістичне змагання, яке, як правило, приурочувалися до значущих подій у суспільному житті чи історичних дат. Наприкінці 1950-х рр. виникла нова форма соціалістичного змагання – рух за комуністичне ставлення до праці [35, с. 164]. В газетах передруковували звернення колективів окремих підприємств СРСР до інших робітників наслідувати їх приклад, умови проведення соціалістичного змагання між підприємствами, прославляли передовиків та закликали використовувати резерви виробництва [20, с. 1]. Соціалістичне змагання могло бути організовано не лише між підприємствами країни чи республіки, а й між цехами, змінами, бригадами та робітниками певного підприємства.

Учасники змагання мали досягати підвищення ефективності виробництва, освоєння нових потужностей, кращого використання виробничих фондів, економії коштів, матеріальних і трудових ресурсів, а також приведення в дію всіх резервів виробництва [23]. З 1969 р. при підведенні підсумків слід було враховувати напруженість планів, рівень культури виробництва, організації праці та виробничого травматизму [27]. Особливістю руху за комуністичне ставлення до праці, окрім вищезазначеного, було дотримання його учасниками правил поведінки на виробництві та в побуті відповідно до вимог радянських законів і комуністичної моралі [23].

Для заохочення робітників до участі у соцзмаганні влада звеличувала його переможців в суспільстві. Робітникам надавали почесні звання «Кращий робітник своєї професії» із занесенням на «Дошку пошани» чи до «Книги пошани» [3, с. 1]. Дільницям та бригадам, що перемагали у змаганні, присуджувалося звання «Краща дільниця (бригада) заводу», а тим, що видавали продукцію відмінної якості, крім того, ще й звання «Дільниця

(бригада) відмінної якості» [6, с. 2]. Цехи отримували перехідні Червоні прапори заводського комітету профспілки [3, с. 1]. В процесі соціалістичного змагання колективи бригад, дільниць, цехів змагалися за звання «Стаханівського», право на яке мали ті, які протягом декількох місяців поспіль, займали перші місця і отримували звання кращого [6, с. 2].

З 1966 р. переможців руху за комуністичне ставлення до праці почали визначали за підсумками року. Робітникам присвоювалося звання ударника комуністичної праці з однойменним нагрудним знаком і посвідченням. Однак за порушення трудової дисципліни, негідну поведінку в побуті та хуліганство вони могли бути позбавлені даного звання. Колективам бригад, дільниць, змін та цехів вручали вимпел і «Свідоцтво про присвоєння звання колективу комуністичної праці», а колективам підприємств – Червоний прапор та «Диплом про присвоєння звання колективу комуністичної праці» [23].

У 1958 р., для керівництва рухом винахідників і раціоналізаторів, було створено Всесоюзне товариство винахідників і раціоналізаторів, яке мало первинні організації на кожному підприємстві [21, с. 163]. На заводах проводилися місячники зі збору та реалізації раціоналізаторських пропозицій, до участі у яких металургів заохочували шляхом матеріальних (грошові винагороди, пільги) і моральних стимулів за запропоновані ними заходи з раціоналізації, що знайшли впровадження у виробництві. У 1959 р. були встановлені почесні звання «Заслужений винахідник республіки», з врученням золотого нагрудного знаку, та «Заслужений раціоналізатор республіки», з врученням срібного нагрудного знаку [24]. Задля сприяння руху на підприємствах діяли технічні кабінети. У технічному кабінеті, що існував при заводському клубі Жданівського заводу ім. Ілліча, консультанти надавали допомогу в пошуку літератури, складанні ескізів, описів пропозицій і винаходів. У ньому з 18:00 до 21:00 години встановлювалося чергування консультантів за напрямками: понеділок – доменне виробництво, середа – зварювальне виробництво, четвер – технічне обладнання та холодна обробка металів, п'ятниця – виробництво сталі, субота – ливарне виробництво [17, с. 2]. На початку 1960-х рр. почали активно виникати громадські конструкторські бюро, діяльність яких була спрямована на розвиток винахідництва і раціоналізації [35, с. 183].

Проте раціоналізаторські пропозиції металургів часто залишалися без уваги керівництва цехів [5, с. 2]. Були випадки, коли проекти губилися [13, с. 2]. На заводі «Запоріжсталь» був наявним ряд цінних пропозицій з механізації та автоматизації окремих вузлів та систем, які роками не впроваджувалися у виробництво, хоча на окремі з них вже була підготовлена проектна документація [37, арк. 72]. На Макіївському заводі ім. Кірова станом на 1956 р. не було здійснено 9 заходів, з прийнятих до реалізації у 1953 р., та 45 заходів з раціоналізації, прийнятих у 1954 р. [37, арк. 82].

Якщо пропозиції все ж таки впроваджували у виробництво, то часто виникали проблеми із затримкою виплат їх авторам. Наявними були випадки, коли виплата винагороди не здійснювалась понад рік. Це було обумовлено тим, що цех не підраховував економічний ефект від впроваджених заходів [15, с. 2] чи адміністрація цеху не бажала готувати відповідну документацію [16, с. 1]. Однак виникали і такі ситуації, коли за раціоналізаторські пропозиції, які були впроваджені у виробництво, сплачували винагороду, але в подальшому дані заходи не знаходили практичного застосування [37, арк. 107].

Неетичний характер мали відносини робітників з адміністрацією різних рівнів. Керівництво та набліжені до нього особи дозволяли собі ображати гідність підлеглих, а також використовували їх у своїх особистих цілях. Мати товариські відносини з начальством було вигідно, бо останнє приписувало своїм товаришам роботи, які вони не виконували [12, с. 2].

Невід'ємною частиною робочого дня на виробництві є обідня перерва. Протягом 1950-1960-х рр. існували значні недоліки в організації громадського харчування на підприємствах чорної металургії, що було пов'язано з браком місць у їдальнях, тривалим очікуванням обслуговуючого персоналу [26], бідним асортиментом, невідповідністю ваги їжі встановленій калькуляції [7, с. 2] та низькою її якістю [26], а також відсутністю культури обслуговування відвідувачів [2, с. 2]. Складною була ситуація з організацією харчування робітників нічних змін [26]. Деякі їдальні були розміщені в непристосованих приміщеннях і не відповідали санітарно-технічним вимогам. З середини 1950-х рр. у громадському харчуванні почали впроваджувати самообслуговування відвідувачів, що надало робітникам тих підприємств, на яких були здійснені подібні заходи, можливість обідати, вкладаючись у перерву. До цього ж вони часто залишалися без обіду чи витрачали на нього в два-три рази більше відведеного часу [14, с. 2].

Протягом 1950-х рр. на підприємствах чорної металургії не була налагоджена робота лазень. Непоодиноким явищем була подача води високої температури в одних лазнях, поряд з подачею лише холодної в інших. Відвідувачі могли очікувати понад дві години воду прийнятної температури. Якщо очікування виявлялося марним, деякі робітники користувалися холодною водою, інші ж йшли до дому в тому вигляді, у якому закінчили зміну [18, с. 2]. Наявними були випадки, коли на три зміни був лише один банщик, який працював вдень, у зв'язку з чим дві зміни не мали доступу до лазні [19, с. 2]. Не у всіх цехах підприємств робітників забезпечували спецмилом [9, с. 2]. Некомфортним був внутрішній устрій лазень: відсутність полицок та дзеркал у душовій, недостатня кількість лавок у кімнатах очікування, невеликі шухляди, що не давали змоги відвідувачу вмістити в них свої речі, пошкоджений інвентар тощо [8, с. 2].

Таким чином, протягом 1950-х рр. рівень механізації на підприємствах чорної металургії УРСР залишався низьким, що обумовлювало важкі умови праці робітників. Характерним рисами виробництва за галуззю були високий показник травматизму на виробництві та складна ситуація зі забезпеченням металургів спецодягом. Для періоду 1950-1960-х рр. був притаманний низький рівень трудової дисципліни. На виробництві провадилась постійна ідеологічна робота через первинні організації КПУ, ВЛКСМ, ВЦРПС, ДТСААФ і друк. Керівництво УРСР заохочувало металургів до участі у соціалістичному змаганні та раціоналізаторській діяльності, однак впровадження у виробництво заходів з раціоналізації, а також здійснення виплат за них відбувалося повільно і з перепонами. Невирішеною протягом 1950-1960-х рр. залишилась проблема оптимальної організації харчування робітників на виробництві, яка була викликана низькою якістю їжі, великими чергами, відсутністю культури обслуговування та невідповідним санітарним станом їдалень. У 1950-х рр. існували значні недоліки у роботі лазень у зв'язку з перебоями водопостачання, некомфортним графіком роботи та внутрішнім устроєм.

Список використаної літератури

1. Ильичевец. – 1951. – 11 апреля. – № 2 ; Illichevets. – 1951. – 11 aprelya. – № 2.
2. Ильичевец. – 1951. – 30 мая. – № 16 ; Illichevets. – 1951. – 30 maya. – № 16.
3. Ильичевец. – 1951. – 21 июля. – № 31 ; Illichevets. – 1951. – 21 iyulya. – № 31.
4. Ильичевец. – 1951. – 25 июля. – № 32 ; Illichevets. – 1951. – 25 iyulya. – № 32.
5. Ильичевец. – 1951. – 22 августа. – № 40 ; Illichevets. – 1951. – 22 avgusta. – № 40.
6. Ильичевец. – 1952. – 9 января. – № 3 ; Illichevets. – 1952. – 9 yanvarya. – № 3.
7. Ильичевец. – 1952. – 5 марта. – № 19 ; Illichevets. – 1952. – 5 marta. – № 19.
8. Ильичевец. – 1952. – 19 апреля. – № 32 ; Illichevets. – 1952. – 19 aprelya. – № 32.
9. Ильичевец. – 1955. – 12 января. – № 4 ; Illichevets. – 1955. – 12 yanvarya. – № 4.
10. Ильичевец. – 1955. – 5 февраля. – № 11 ; Illichevets. – 1955. – 5 fevralya. – № 11.
11. Ильичевец. – 1955. – 9 февраля. – № 12 ; Illichevets. – 1955. – 9 fevralya. – № 12.

12. Ильичевец. – 1955. – 16 марта. – № 22 ; Ilchevets. – 1955. – 16 marta. – № 22.
13. Ильичевец. – 1955. – 23 марта. – № 24 ; Ilchevets. – 1955. – 23 marta. – № 24.
14. Ильичевец. – 1955. – 11 мая. – № 38 ; Ilchevets. – 1955. – 11 maya. – № 38.
15. Ильичевец. – 1955. – 8 июня. – № 46 ; Ilchevets. – 1955. – 8 iyunya. – № 46.
16. Ильичевец. – 1955. – 6 июля. – № 54 ; Ilchevets. – 1955. – 6 iyulya. – № 54.
17. Ильичевец. – 1955. – 7 сентября. – № 72 ; Ilchevets. – 1955. – 7 sentyabrya. – № 72.
18. Ильичевец. – 1955. – 10 сентября. – № 73 ; Ilchevets. – 1955. – 10 sentyabrya. – № 73.
19. Ильичевец. – 1955. – 19 октября. – № 84 ; Ilchevets. – 1955. – 19 oktyabrya. – № 84.
20. Ильичевец. – 1955. – 26 ноября. – № 95 ; Ilchevets. – 1955. – 26 noyabrya. – № 95.
21. Кожукало І. П. Компартия України в період будівництва розвинутого соціалізму. З досвіду діяльності парторганізацій республіки в 1951-1958 рр. / І. П. Кожукало. – Київ : Вища школа, 1976. – 208 с. ; Kozhukalo I. P. Kompartiiia Ukrainy v period budivnytstva rozvynutoho sotsializmu. Z dosvidu diialnosti partorhanizatsii respubliky v 1951-1958 rr. / I. P. Kozhukalo. – Kyiv : Vyshcha shkola, 1976. – 208 s.
22. Некрасовский Ю. А. Огненное столетие 1897-1997. К 100-летию Мариупольского дважды орденоносного металлургического комбината имени Ильича / Ю. А. Некрасовский. – Мариуполь, 1999. – 436 с. ; Nekrasovskiy Yu. A. Ognennoe stoletie 1897-1997. K 100-letiyu Mariupolskogo dvazhdy ordenonosnogo metallurgicheskogo kombinata imeni Ilcha / Yu. A. Nekrasovskiy. – Mariupol, 1999. – 436 s.
23. Об улучшении организации социалистического соревнования [Электронный ресурс] : Постановление Президиума ВЦСПС от 23 сентября 1966 г. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_6475.htm ; Ob uluchshenii organizatsii sotsialisticheskogo sorevnovaniya [Elektronnyy resurs] : Postanovlenie Prezidiuma VTsSPS ot 23 sentyabrya 1966 g. – Rezhim dostupa : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_6475.htm
24. Об утверждении положения об открытиях, изобретениях и рационализаторских предложениях и инструкции о вознаграждении за открытия, изобретения и рационализаторские предложения [Электронный ресурс] : Постановление Совета Министров СССР от 24 апреля 1959 г. N 435. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_5398.htm ; Ob utverzhdenii polozheniya ob otkrytiyakh, izobreteniyakh i ratsionalizatorskikh predlozheniyakh i instruksii o voznagrazhdenii za otkrytiya, izobreteniya i ratsionalizatorskie predlozheniya [Elektronnyy resurs] : Postanovlenie Soveta Ministrov SSSR ot 24 aprelya 1959 g. N 435. – Rezhim dostupa : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_5398.htm
25. Об утверждении типовых отраслевых норм бесплатной выдачи спецодежды, спецобуви и предохранительных приспособлений [Электронный ресурс] : Постановление ГК Совета министров СССР по вопросам труда и заработной платы и Президиума ВЦСПС от 30 декабря 1959 г. N 1097/П-27. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_5482.htm ; Ob utverzhdenii tipovykh otraslevykh norm besplatnoy vydachi spetsodezhdy, spetsobuvi i predokhranitelnykh prisposobleniy [Elektronnyy resurs] : Postanovlenie GK Soveta ministrov SSSR po voprosam truda i zarabotnoy platy i Prezidiuma VTsSPS ot 30 dekabrya 1959 g. N 1097/P-27. – Rezhim dostupa : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_5482.htm
26. О дальнейшем улучшении общественного питания на производственных предприятиях [Электронный ресурс] : Постановление Совета Министров СССР от 14 августа 1969 г. N 660. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_7133.htm ; O dalneyshem uluchshenii obshchestvennogo pitaniya na proizvodstvennykh predpriyatiyakh [Elektronnyy resurs] : Postanovlenie Soveta Ministrov SSSR ot 14 avgusta 1969 g. N 660. – Rezhim dostupa : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_7133.htm

27. О мерах по дальнейшему улучшению организации социалистического соревнования и движения за коммунистический труд [Электронный ресурс] : Постановление Президиума ВЦСПС от 16 июля 1969 г. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_7116.htm ; О мерakh по dalneyshemu uluchsheniyu organizatsii sotsialisticheskogo sorevnovaniya i dvizheniya za kommunisticheskiy trud [Elektronnyy resurs] : Postanovlenie Prezidiuma VTsSPS ot 16 iyulya 1969 g. – Rezhim dostupa : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_7116.htm

28. О мерах по обеспечению высоких темпов развития черной металлургии в соответствии с директивами XXIII съезда КПСС по пятилетнему плану развития народного хозяйства СССР на 1966-1970 гг. [Электронный ресурс] : Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 20 июля 1967 г. N 730. – Режим доступа : <http://www.alppp.ru/law/hozjajstvennaja-deyatelnost/promyshlennost/26/postanovlenie-ck-kpss-sovmina-sssr-ot-20-07-1967--730.html> ; О мерakh по obespecheniyu vysokikh tempov razvitiya chernoy metallurgii v sootvetstvii s direktivami XXIII sezda KPSS po pyatiletnemu planu razvitiya narodnogo khozyaystva SSSR na 1966-1970 gg. [Elektronnyy resurs] : Postanovlenie TsK KPSS i Soveta Ministrov SSSR ot 20 iyulya 1967 g. N 730. – Rezhim dostupa : <http://www.alppp.ru/law/hozjajstvennaja-deyatelnost/promyshlennost/26/postanovlenie-ck-kpss-sovmina-sssr-ot-20-07-1967--730.html>

29. О переводе рабочих и служащих предприятий, учреждений и организаций на пятидневную рабочую неделю с двумя выходными днями [Электронный ресурс] : Постановление Совета Министров СССР, ЦК КПСС и ВЦСПС от 7 марта 1967 г. N 199. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_6540.htm ; О perevode rabochikh i sluzhashchikh predpriyatiy, uchrezhdeniy i organizatsiy na pyatidnevnyuyu rabochuyu nedelyu s dvumya vykhodnymi dnyami [Elektronnyy resurs] : Postanovlenie Soveta Ministrov SSSR, TsK KPSS i VTsSPS ot 7 marta 1967 g. N 199. – Rezhim dostupa : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_6540.htm

30. О переходе на восьмичасовой рабочий день, на семидневную рабочую неделю и о запрещении самовольного ухода рабочих и служащих с предприятий и учреждений [Электронный ресурс] : Указ Президиума ВС СССР от 26 июня 1940 г. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4252.htm ; О perekhode na vosmichasovoy rabochiy den, na semidnevnyuyu rabochuyu nedelyu i o zapreshchenii samovolnogo ukhoda rabochikh i sluzhashchikh s predpriyatiy i uchrezhdeniy [Elektronnyy resurs] : Ukaz Prezidiuma VS SSSR ot 26 iyunya 1940 g. – Rezhim dostupa : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4252.htm

31. О сокращении продолжительности рабочего дня для рабочих и служащих в предвыходные и предпраздничные дни : Указ Президиума ВС СССР от 8 марта 1956 г. // Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. – июль 1956 г. / под ред. Ю. И. Мандельштам. – Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1956. – С. 375 ; О sokrashchenii prodolzhitelnosti rabocheho dnya dlya rabochikh i sluzhashchikh v predvykhodnye i predprazdnichnye dni : Ukaz Prezidiuma VS SSSR ot 8 marta 1956 g. // Sbornik zakonov SSSR i ukazov Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR. 1938 g. – iyul 1956 g. / pod red. Yu. I. Mandelshtam. – Moskva : Gosudarstvennoe izdatelstvo yuridicheskoy literatury, 1956. – S. 375.

32. Положение об общественном инспекторе по охране труда [Электронный ресурс] : Постановление Президиума ВЦСПС от 21 января 1944 г. – Режим доступа : <http://ipravo.info/sss1/act23/034.htm> ; Polozhenie ob obshchestvennom inspektore po okhrane truda [Elektronnyy resurs] : Postanovlenie Prezidiuma VTsSPS ot 21 yanvarya 1944 g. – Rezhim dostupa : <http://ipravo.info/sss1/act23/034.htm>

33. Про переведення на семи- і шестигодинний робочий день і про впорядкування заробітної плати працівників чорної металургії України : Постанова ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР від 20 вересня 1958 р. № 1329 // Хронологічне зібрання законів, указів

президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень уряду УРСР. – К. : Держполітвидав УРСР, 1964. – Т. 4 : 1957-1958 pp. – С. 681-693 ; Pro perevedennya na semi- i shestigodinni robochiy den i pro vporiadkuvannya zarobitnoi plati pratsivnikiv chornoї metalurgii Ukraїni : Postanova TsK KP Ukraїni i Radi Ministriv URSR vid 20 veresnya 1958 r. № 1329 // Khronologichne zibrannya zakoniv, ukaziv prezidii Verkhovnoi Radi, postanov i rozporiadzhen uryadu URSR. – K. : Derzhpolitvidav URSR, 1964. – Т. 4 : 1957-1958 rr. – S. 681-693.

34. Про перевід на скорочений робочий день, підвищення і упорядкування заробітної плати робітників, керівних та інженерно-технічних працівників гірничорудних, металургійних і коксохімічних підприємств Міністерства чорної металургії Української РСР : Постанова Ради Міністрів УРСР і ЦК КП України від 09 травня 1957 р. № 452 // Хронологічне зібрання законів, указів президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень уряду УРСР. – К. : Держполітвидав УРСР, 1964. – Т. 4 : 1957-1958 pp. – С.113-119 ; Pro perevid na skorocheny robochiy den, pidvishchennya i uporyadkuvannya zarobitnoi plati robotnikiv, kerivnikh ta inzhenerno-tekhnikh pratsivnikiv girnichorudnikh, metalurgiynikh i koksokhimichnikh pidpriemstv Ministerstva chornoї metalurgii Ukraїnskoї RSR : Postanova Radi Ministriv URSR i TsK KP Ukraїni № 452 vid 09 travnya 1957 r. // Khronologichne zibrannya zakoniv, ukaziv prezidii Verkhovnoi Radi, postanov i rozporiadzhen uryadu URSR. – K. : Derzhpolitvidav URSR, 1964. – Т. 4 : 1957-1958 rr. – S.113-119.

35. Романцов В. О. Робітничий клас Української РСР (1946-1970 pp.) / В. О. Романцов. – Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1972. – 219 с. ; Romantsov V. O. Robitnychi klas Ukrainsoї RSR (1946-1970 rr.) / V. O. Romantsov. – Kyiv : Vyd-vo Kyiv. un-tu, 1972. – 219 s.

36. Татарінов І. Є. Матеріально-побутові умови життя працівників важкої промисловості УРСР у 1944-1956 pp. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Ігор Євгенович Татарінов; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – 19 с. ; Tatarinov I. Ye. Materialno-pobutovi umovy zhyttia pratsivnykiv vazhkoї promyslovosti URSR u 1944-1956 rr. : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 / Ihor Yevhenovych Tatarinov; Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalia. – Luhansk, 2010. – 19 s.

37. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 539, оп. 1, spr. 5121. ; Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f. 539, op. 1, spr. 5121.

38. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 582, оп. 3, spr. 9566. ; Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f. 582, op. 3, spr. 9566.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017 р.

A. Reutskaya

**PRODUCTION ENVIRONMENT OF WORKERS OF BUSINESSES INVOLVED
IN FERROUS METALLURGY IN UKRAINIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC
(1950s-1960s)**

The author has analyzed the production environment as a constituent of everyday life of workers of businesses involved in ferrous metallurgy in Ukrainian Soviet Socialist Republic in the 1950s-1960s. The article considers changes in duration of steelworkers' working-day and working-week. In the early 1950s the working-day lasted 8 hours and the working-week lasted 48 hours, but with the introduction of the five-day long week in the late 1960s, the working-week was reduced to 42 hours. The low level of production's mechanization and dated equipment brought about hard working conditions during the 1950s. The labor safety measures taken at the businesses only partially reduced the production traumatism factor. In the 1950s-1960s, the working discipline level remained low, the public opinion being the method of improvement thereof. In the framework of production activities, special attention was paid to propaganda of Soviet ideology, which was justified by the opportunity of making an influence on the workers, since they worked in the team and were forced to meet the management's orders. Due to propaganda, the number of

workers involved in socialist competition as well as in inventions and innovations increased. But in spite of the available incentives for innovations, such measures as well as the related remunerations were being introduced very slowly and were faced by many obstacles. As far as meeting the workers' physical production needs, there were appreciable drawbacks in the functioning of hot water facilities in the 1950s (water supply cuts or inconvenient internal day-shift schedule) as well as in the functioning of dining-rooms (poor quality of food, long queues, lack of service culture and inappropriate sanitary conditions). The condition of dining-rooms somewhat improved since the mid-1950s with the introduction of self-service catering. However, the problem of providing catering services for workers working in the night shifts still remained unsolved during the 1960s.

Key words: *workers, steelworkers, ferrous metallurgy, production, everyday life.*

УДК 327:341.384(477:470+571)

О.М. Романуха

ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

У статті досліджено проблему повернення культурних цінностей, що з тих чи інших причин незаконно опинилися на території Російської Федерації чи України. У ній розкриваються головні аспекти цього питання, аналізується розвиток переговорного процесу, характеризується нормативно-правова база. Значна увага приділяється виокремленню причин, що заважали його швидкому вирішенню. У висновках дається оцінка стану справ у реституції культурних цінностей на сьогоднішній момент.

Ключові слова: *культура, цінності, Україна, Російська Федерація, реституція, переговорний процес.*

Збереження культурних цінностей – важливе завдання кожної держави світу. Вони приймають активну участь у формуванні національної свідомості народу, прилучають людину до системи загальнолюдських і національних цінностей, колективної історичної пам'яті, соціального досвіду попередніх поколінь. Саме на цій основі стає можлива ідейна консолідація нації, економічний і культурний розвиток. Проте хід історичних, культурних та політичних процесів часто призводив до незаконного переміщення культурних цінностей, що породжувало необхідність їх реституції. Дані процеси є типовими у міждержавних відносинах країн усього світу. Їх гострота на пряму залежить від історичної та культурної близькості сусідніх країн. Зважаючи на тісні історичні та культурні взаємини України та Російської Федерації – питання повернення культурних цінностей у відносинах Києва та Москви посіло важливе місце.

Його вивченню приділяється значна увага. Серед існуючих робіт варто згадати колективну роботу за редакцією Н.П. Барановської, В.Ф. Верстюка, В.С. Віднянського «Україна: утвердження незалежної держави (1991-2005рр.)» [1]. У дослідженні, питанню повернення культурних цінностей присвячено лише розділ, але повнота викладеного матеріалу створює цілісну картину розвитку подій. Серед періодичної літератури виокремлюються роботи В. Акуленко: «Повернути законному власнику» [2], «Трофеї культурного значення» [3]. Автор чітко і аргументовано доводить право України на втрачені культурні цінності, подає історію розвитку переговорного процесу. Цікавою є і стаття П.Толочко «Одіссея скіфського золота» [4]. Дослідник ґрунтовно викладає власні